

EĞİTİM OLGUSUNUN SİNEMATOGRAFİK ANLATIDAKİ YERİ ÜZERİNE BİR YAKLAŞIM DENEMESİ (“BAL” FİLMİ ÖRNEĞİ)

Aslı YURDİGÜL (*)

Öz

Toplum hayatındaki gerçekleri kurgusal bir yansımayla sunan sinema ele aldığı konular, bu konuları ele alış tarzı ve sunum şekilleriyle hem toplumdaki etkilenmekte hem de toplumu etkileyerek yönlendirmektedir. Bu bağlamda sinemanın ele aldığı konulardan biri de eğitim olgusudur. Sinema filmleri doğrudan ya da dolaylı olarak her daim eğitimle iç içe olmuştur. Filmlerde eğitim bazen ulaşılması gereken bir amaç olarak sunulurken bazen de filmler eğitim için bir araç olmuştur.

Bu çalışma kapsamında öncelikle eğitim olgusunun kavramsal çerçevesi verilmekte, sonrasında ise kitle iletişim araçlarından biri olarak sinema ve eğitim ilişkisi; özellikleri, avantaj-dezavantajları, içerik, biçim ve sunum şekilleri yönlerinden açıklanmaya çalışılmaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise Semih Kaplanoğlu'nun yönetmenliğini yaptığı “Bal” filmi sinema-eğitim ilişkisi bağlamında çözümlenerek filmin bu bağlamda izleyiciler üzerindeki etkisi tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Eğitim, Toplum, Bal Filmi

The Testing of an Approach to the Place of Education Phenomena in Cinematographic Narration (The Case of “Bal” Movie)

Abstract

The cinema, which presents the trues about the life of our society in a fictional manner, is being affected by the society and, in a response, guides the society by influencing it in the way how it considers the various issues and how it presents these issues. In this respect one of the issues being taken by the cinema is the education. The cinema has always intertwined with the notion of education, both directly and indirectly. The education in movies may be presented as a goal to be achieved. In the same time movies may serve as a medium of the education.

The purpose of this work is to provide the conceptual framework of education phenomena and to explain the relationships between the cinema, which is one form of mass media, and the education in accordance to the characteristics, pros and cons, the content, the shape and the modes of the presentation of those relationships. In the end, “Bal” film, directed by Semih Kaplanoglu, is examined in the context of the cinema - education relationships in order to discuss the influence of such a context on the audience.

Keywords: Cinema, Education, Society, Bal Movie

*) Dr., Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü Arş. Gör. (e-posta: asli.yurdagul@hotmail.com).

1. GİRİŞ

Eğitim olgusu modern insanın yemek içmek kadar önemli saydığı, toplumsal yaşam için zorunlu kıldığı konuların başında gelmektedir. İnanç, ideoloji, din, kültür ya da herhangi bir noktadaki değer sistematığı olsun, fark etmeksizin eğitimin önemine işaret edilmekte, adeta modern insanın hayat akışında eğitimin kapsamına giren birçok şey kutsanmaktadır. Örneğin eğitimin insan yaşamı için önemine dikkat çeken birçok toplumdan biri olan Çin toplumuna göre insan eğer bir yıl sonrası için endişeleniyorsa tohum ekmeli, eğer on yıl sonrası için endişeleniyorsa ağaç dikmeli, yok eğer yüzlerce yıl sonrasını düşünüyorsa çocuğunu eğitmelidir. Tıpkı Çin toplumunda olduğu gibi birçok toplumda eğitim konusunda telkininde bulunulmakta, eğitimin önemine ve sürecine dikkat çekilmektedir.

Bireyin doğumundan başlayarak ölümüne dek uzanan süreçte eğitim bazen planlı, programlı bir şekilde, belirli bir amaç doğrultusunda gerçekleşirken bazen de gündelik hayat içinde kendiliğinden gerçekleşmektedir. Her iki durumda da bireyin eğitimini etkileyen çeşitli etkenler söz konusudur. Örneğin belirli bir amaç doğrultusunda gerçekleşen eğitim genellikle “okul” çatısı altında, “öğretmen”lerin önderliğinde, birey ile aynı pozisyondaki diğer “öğrenciler” ile bir arada ve önceden hazırlanmış yönetmelik ve mevzuatlara uygun olarak gerçekleştirilmektedir (Cömert, Güleç, 2004: 133) . Buna karşın gündelik hayat içindeki eğitim kendiliğinden gerçekleşmekle birlikte içinde bulunulan toplumdan ve o toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik faktörlerinden etkilenmektedir.

Gündelik hayatta bireyin eğitimini etkileyen önemli faktörlerden biri de kitle iletişim araçlarıdır. Özellikle son yıllarda hayatın her alanında önemli bir rol oynayan kitle iletişim araçları, bu çalışma özelinde de kitle iletişim araçlarından biri olarak sinema, eğitim olgusuyla doğrudan ya da dolaylı olarak sürekli bir ilişki içindedir. Sinema, eğitimi bazen bir amaç bazen de bir araç olarak sürekli konu edinmektedir. Bu bağlamda eğitim, bazı filmlerde mutlu ve rahat bir yaşamın temel koşulu, zirvede olmanın en önemli şartı, iyiliğin, güzelliğin, dürüstlüğün bir diğer adı olarak sunulmaktadır. Buna karşın bazı filmlerde ise toplumun şart koştuğu ancak bireylerin onsuz da başarıya, zirveye ve paraya ulaşabileceği bir formda sunulmaktadır. Bazen de filmler toplumu eğitmek için bir araç olarak kullanılmakta, konularıyla, oyuncularıyla, oyuncuların giyim-kuşam, konuşma ve davranışlarıyla farklı bir yaşam biçimini sunmakta, izleyiciyi bu yönde davranması için yönlendirmekte, teşvik etmektedir (Tezcan, 1972: 174-175) . Bu bağlamda sinema ve toplum karşılıklı bir etkileşim içindedir. Bu etkileşimde bazen sinema toplumdakini göstermekte bazen de toplum sinemada gördüğünü yapmaktadır.

Bu çalışma kapsamında örnek olarak alınan Semih Kaplanoğlu'nun ‘Bal’ filmi de hem diğer sinema filmleri hem de Kaplanoğlu'nun Yusuf Üçlemesi olarak yaptığı bu serinin diğer filmleri gibi eğitimle iç içedir. 7-8 yaşlarında bir çocuğun dünyasını anlatan filmde çocuk, hem evde hem de okulda bir eğitim sisteminin içinde yer almaktadır.

Bu bilgiler ışığında çalışma, filmde sunulan “eğitim” sorununa odaklanmaktadır. Literatür taraması yöntemiyle birlikte film çözümlemesine de başvuran çalışma; yaşam boyu

eğitimin evde ve okulda film aracılığı ile izleyiciye nasıl sunulduğu, bu amaçla hangi mekânların kullanıldığı, eğitimde çocuk-okul/çocuk-öğretmen ilişkisinin önemi, ailede eğitim, filmdeki ve gerçek hayattaki eğitimin karşılaştırılması, sunulanların izleyici üzerindeki etkisi gibi sorunsallar bağlamında bir kavramsal çerçeve oluşturmaya çalışmaktadır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Eğitim

Bireyin içine doğduğu bir süreçtir eğitim. Bundan dolayıdır ki yaşamı boyunca da devam eder. Bu sürece birey bazen bilinçli olarak, belirli bir amaç uğruna katılır, bazen de topluma uymak zorunda kaldığı için farkında olmadan katılmış bulunur (Gölpek, 2012: 48). Eğitim bir yandan kişinin bilgi, görgü ve terbiyesini artırırken diğer yandan içinde bulunduğu kültürle bütünleştirerek sosyalleşmesini sağlar (Cömert, Güleç, 2004: 137). Dolayısıyla eğitimi tek bir açıdan ele alıp incelemek mümkün değildir. Eğitim başta sosyolojik, psikolojik ve pedagojik olmak üzere çok yönlü bir olgudur. Buradan hareketle eğitim olgusuna ilişkin tek bir tanım yapmak da mümkün değildir. Eğitimin tanımı onu ele aldığımız olay, olgu ve durumlara göre değişmektedir.

Bu çalışmada eğitim; sinema-eğitim ilişkisi bağlamında, “Bal” filmi üzerinden ele alınarak incelenmeye çalışılacaktır. Bu nedenle de sinema-eğitim ilişkisi açısından eğitimin sosyolojik boyutu, filmin içerik, biçim ve işlevleri açısından ise hem sosyolojik hem de pedagojik boyutu değerlendirilecektir.

Durkheim’den yola çıkarak eğitimin sosyolojik bir tanımlamasına giden Kılıç’a göre eğitim; yeni yetişmekte olan nesillere toplumsal ve kültürel değerlerin aktarılıp öğretilmesi; bireylerin toplumsal ve kültürel değişimlere uyum sağlayabilmesi için gerekli olan bilgi, görgü, beceri ve alışkanlıkların bildirilmesi; her bir bireyin siyasi otoriteye sadık ve demokrasiye bağlı bireyler olarak yetiştirilmesinin en önemli aracıdır (Kılıç, 2009:5). Sosyolojik ve pedagojik açıdan ise; “Kişinin toplumsal yeteneklerinin ve optimum kişisel gelişmesinin sağlanması için, seçkin ve kontrollü bir çevreyi ve okul etkinliklerini içine alan sosyal bir süreçtir.” (Varış, 1994: 6).

Bu tanımlar eğitimin biri kurumsal diğeri ise toplumsal olmak üzere iki farklı türüne işaret etmektedir. Literatürde kurumsal anlamdaki eğitim formal eğitim, toplumsal anlamdaki eğitim ise informal eğitim olarak adlandırılmaktadır. Formal eğitim, kişinin belirli bir amaç için bilinçli olarak katıldığı, planlı bir müfredatı takip ettiği, başta okul olmak üzere genellikle bir kurumun çatısı altında gerçekleşen ve öğretim yoluyla yapılan eğitim şeklidir. Bu eğitim şeklinde amaç bireyin bilgi, anlayış, beceri, tutum ve davranışlarında kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirmektir (Ulusoy vd, 2008: 10). Formal eğitimde bu değişme, örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki şekilde meydana gelir. Milli eğitimin amaçları doğrultusunda hazırlanan genel, mesleki ve teknik eğitim programlarının uygulandığı örgün eğitim, kişinin ilkökula başladığı andan bir meslek sahibi olarak okuldan ayrıldığı güne kadar geçen süreçte devam eden eğitim türüdür (Va-

rış, 1994: 13-17). Yaygın eğitim ise, “Örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, bu sistemin herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademelerden birinden ayrılmış olan kişilere ilgi ve ihtiyaç duydukları alanlarda yapılan eğitimidir.” (Taymaz, akt: Yıldırım, 2007:2) Meslek edindirme kursları, sanat okulları, kurumların kendi bünyelerinde düzenlediği hizmet içi eğitimler yaygın eğitime örnek olarak verilebilir. İnfomal eğitim ise hayatın akışı içinde gözlem ve taklit yolu ile kendiliğinden gelişen; plansız, programsız, bilinçsiz bir eğitim şeklidir. Sadece olumlu davranışların değil olumsuz davranışların da farkında olmadan kazanıldığı bu süreçte aile, toplum, kültür ve kitle iletişim araçları gibi etkenler önemli rol oynamaktadır (Türkmen, 2010: 47-48). İnfomal eğitim özellikle birey-toplum bütünleşmesinin sağlanmasında önemli rol oynamaktadır.

2.2. Eğitim ve Sinema İlişkisi

Görüntünün sinematografik olarak üstünlüğü eğitim noktasında da ortaya çıkmaktadır. Bazin’in meşhur çıkışından da hatırlanacağı üzere gerçeklik kategorisinin gerçeğe inanma ve görüntüye inanma biçiminde iki ana kategoride düşünüldüğü sinemasal anlatımda (Uysal, 2012: 2) eğitim konusu görüntüye olan inancın iş gördüğü bir mecrada işlenmektedir.

Genelde kitle iletişim araçları, konumuz özelinde ise sinema ve eğitim olgusu karşılıklı bir etkileşim içindedir. Bu etkileşim sonucu eğitim alanında, her geçen gün değişen ve gelişen iletişim teknolojilerinden oldukça önemli ölçüde faydalanılmaktadır. Özellikle film, değişik çevre ve koşullarla ilintili olması, oldukça geniş bir kitleye hitap edebilmesi, gerçeği olduğu gibi sunması, olayları yeniden gösterebilmesi, oldukça güdüleyici bir araç olması ve anımsamayı kolaylaştırması (Jenkins, 1980: 352-353) gibi nedenlerden dolayı eğitim sürecinde daha çok tercih edilir durumdadır.

Ancak çalışma kapsamında bu etkileşim iki açıdan değerlendirecektir. Bunlardan birincisi sinemanın bir eğitim aracı olarak kullanımı, diğeri ise eğitim olgusunun sinema filmleri içerisinde bir amaç olarak yer bulmasıdır.

Sinemanın bir eğitim aracı olarak kullanılması, sinema teknolojisinin gelişmesi ve yaygınlaşmasının bir sonucudur. Önceleri sadece sınırlı sayıdaki sinema salonlarında izleyici ile buluşan filmler günümüzde televizyonlar aracılığı ile çok daha fazla kişiye ulaşmaktadır. Günümüzde hemen her evde en az bir, çoğu zaman ise iki ya da daha fazla, televizyonun bulunduğunu düşünürsek sinemanın hitap ettiği kesimin büyüklüğünü anlamamız da bir o kadar kolaylaşacaktır.

Sinemanın eğitimde bir araç olarak kullanıldığı durumlar genellikle informal eğitimin söz konusu olduğu durumlardır. Sinema filmlerinin belirli bir konuyu, belirli bir olay örgüsü içerisinde ve halkın tanıdığı, kabullendiği kişiler/oyuncular aracılığı ile işlemesi eğitim aracı olarak kullanılmasında önemli rol oynar. Sinema filmleri toplumu daha iyi ve güzel bir yaşama motive etmek amacıyla gerek konu gerekse konunun işlenişi açısından topluma örnek olma, örnek gösterme rolünü üstlenir. Filmlerde rol alan oyuncuların giyim-kuşama, yeme-içmesi, konuşması vb. toplumun filmlere özenmesi, filmlerde rol alan kişiler gibi olmaya çalışmasıyla sonuçlanır çoğu zaman. Örneğin, köyden çıkmış,

değil okuma-yazma düzgün konuşmayı bile bilmeyen genç ve güzel kızın şehre gelmesi, zengin bir ailenin himayesine girmesi, burada giyinmeyi, konuşmayı, yemeyi-içmeyi ve okuma-yazmayı öğrenmesi klasik Türk filmlerinin vazgeçilmez öğelerindedir (Yurdigül, 2010: 770). Bu yolla izleyicilere de bir ders verilmekte, onların da filmlerdeki gibi giyinip-kuşanması, davranması teşvik edilmektedir. Yani sinema aracılığıyla toplumda olumlu yönde bir davranış değişikliği meydana getirilmektedir.

Yine sinema filmlerinde gösterilen yerler, tanıtılan kültürler ve mesajlar aracılığı ile toplumun genel kültürünün ve bilgisinin artması sağlanmaktadır. İnsanların okuduklarından ya da duyduklarından ziyade gördüklerine inanması, gördüklerini çok daha kolay kabullenmesi ve içselleştirmesi sinema aracılığıyla verilen mesajların toplum üzerindeki etkinliği arttırmaktadır. Aynı nedenledir ki sinemada sunulan iyi ve kötü yaşantı, moda ve çağdaş davranış kalıpları, tarihsel olayların basitleştirilerek kişileştirilmesi, ırk, ulus ve sınıflara karşı değişmez tutumlar karşısında küçümsenmeyecek derecede güçlü etkiler yapmaktadır (Tezcan, 1972: 176).

Sinema filmleri bir eğitim aracı olmasının yanı sıra, eğitim olgusunu çeşitli şekillerde işleyerek eğitimi bir amaç olarak da kullanmaktadır. Burada söz konusu olan genellikle formal eğitimidir. Bulunduğu sosyal sınıftan daha üst bir sınıfa geçmek anlamında “okuyup adam olmak”, daha iyi bir yaşam sürmek için “çok para kazanmak”, saygı görmek için “iyi bir meslek sahibi olmak”, başkasına muhtaç olmamak için “kendini kurtarmak”, bir annenin çocukları için “saçını süpürge etmesi” vb. sinema filmlerinin eğitimle olan ilişkisinde vazgeçilmez repliklerdendir. Bu bağlamda sinemada eğitim ulaştırılması gereken yüce bir amaçtır. Kişiler/kahramanlar bu amaca ulaşmak için uğraşırlar. Bu amaca ulaşmanın, yani eğitim görmenin anlamı doğruluk, dürüstlük, saygınlık ve zenginliktir.

Sinema filmlerinde eğitimin bu şekilde konu edilmesi çoğunlukla toplumsal gerçekliğe de paralellik gösterir. Sinemanın hem toplumdaki etkilenmesi hem de toplumu etkilemesi gibi sinema filmlerindeki eğitim olgusu da çoğu zaman bir ayna görevi görerek toplumdaki eğitim anlayışını yansıtmaktadır (Önder, Baydemir, 2005: 126). Toplumun eğitime ne gözle baktığı, eğitimden ne beklediği, eğitim sistemindeki sorunlar, eğitimin karşısındaki engeller vb. filmler üzerinden okumak mümkündür. Örneğin yukarıda belirttiğimiz film replikleri bu anlamda güzel birer örnek oluşturmaktadır.

Sinema filmleri eğitim anlamında toplumda var olanı yansıtmalarının yanı sıra olması gerekeni sunarak da önemli bir rol üstlenmektedir. Her bireyin eğitim alması gerektiği, iyi bir eğitim sonucu hem toplumsal hem de ekonomik anlamda refaha kavuşulacağı, eğitimin her zaman her yerde kazandığı gibi söylemlerle toplumu bu yönde davranmaya sevk etmektedir. Ancak tıpkı gerçek hayattaki gibi, sinema filmlerinde de olayların her zaman bu şekilde gelişmediği durumları da görmek mümkündür. Eğitim olgusunun, eğitim alan kişinin küçük görüldüğü, kaybetmeye mahkum olduğu, hayattan beklentilerin sadece eğitimle gerçekleşmesinin mümkün olmadığı durumlar da filmlerde çokça yer almaktadır.

Sinema filmlerine, sinema-eğitim ilişkisi bağlamında bakıldığında eğitimin sadece iyi ya da kötü yanlarıyla ele alınan bir olgu olmadığı, konunun aslında çok daha geniş çaplı

olarak işlendiği görülmektedir. Filmlerde eğitim; ilkokuldan üniversiteye kadar geçen bir süreç, bu sürecin ev sahipliğini yapan mekan olarak okul, okulun başrol oyuncularını olarak öğrenci, öğretmen ve müdürler ile bu süreçte, bu kişilerin yaşamına konu olabilecek her türlü olay ise konu olarak işlenmektedir. Dolayısıyla da eğitim sisteminin herhangi bir öğesinin filmlere konu olması kaçınılmaz olmaktadır. Konusu her ne olursa olsun bir filmin içinde gerek mekan, gerek her gün gidilen bir yer olarak bir okul görmek ya da duymak, bir öğrenciye rastlamak, iz bırakmış bir öğretmeni hatırlamak, okul anılarından bahsetmek ya da sıra arkadaşlarını anmak bu bağlamda en sık rastlananlarıdır.

Bunun yanı sıra olay örgüsünü doğrudan bu temalar üzerine kuran filmlere de sıkça rastlamak mümkündür. Bu filmlerde bazen bir öğretmenin hayat mücadelesini, bazen bir çocuğun okuma savaşını, bazen bir okulda yaşananları, bazen öğretmen-öğrenci ilişkisi bazen de eğitim sisteminin eleştirisini görmek mümkündür. Bu filmlerin anlatı türüne baktığımızda ise tek bir türden bahsetmek mümkün değildir. Söz konusu temalar bazen komedi, bazen trajedi, bazen de korku-gerilim formunda işlenebilmektedir.

2.2.1. Eğitim Konulu Örnek Türk Yapımı Filmler

Eğitim konusu Türk sinemasında daha çok Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ideolojisini topluma benimsetmek bağlamında eğitimciler üzerinden bir sunum söz konusudur. Bu filmlerde oldukça sağlam bir karakter yapısına sahip olan öğretmenler Kemalist ilkeleri Anadolu'ya taşıyan, ilkelerin halk tarafından benimsetilmesinde öncü rolü oynayan insanlardır (Yaşartürk, 2011: 176) . Örneğin roman uyarlamaları olan Çalığı (Reşat Nuri Güntekin) ve Vurun Kahpeye (Halide Edip Adıvar) gibi filmlerde romanın aslına uygun bir biçimde sinema köylerindeki idealist kadın öğretmen tiplerini toplumla tanıstırmaktadır. Bu filmlerde eğitim, toplumun kurtuluşunu sağlayacak bir araç olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin aydınlık yüzü olarak gösterilmektedir.

Doğrudan ya da dolaylı olarak eğitim olgusunun işlendiği filmlere Türk ve dünya sinemasından birçok örnek vermek mümkündür. Rıfat Ilgaz'ın aynı isimli kitabından uyarlanan, yönetmenliğini Ertem Eğilmez'in yaptığı "Hababam Sınıfı" (1974) bu anlamda, Türk sinemasının en önemli filmidir. Film, haylazlıkta ve tembellikte sınır tanımayan Hababam Sınıfı öğrencileri ile okula yeni atanan ve bu öğrencileri çeşitli cezalarla yola getirmeye çalışan müdür yardımcısının maceralarını anlatmaktadır. Öğrenci-öğretmen ilişkisini, okul ortamını ve eğitim sistemini eleştiren, eleştirirken de güldüren film bir seri olarak 1975'te "Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı", 1976'da "Hababam Sınıfı Uyanıyor" ve "Hababam Sınıfı Tatilde", 1978'de "Hababam Sınıfı Dokuz Doğuruyor", 1981'de "Hababam Sınıfı Güle Güle", 2004'te "Hababam Sınıfı Merhaba", 2005'te "Hababam Sınıfı Askerde" ve "Hababam Sınıfı Üç Buçuk" olmak üzere toplam dokuz kez çekilmiştir.

2.2.2. Eğitim Konulu Örnek Yabancı Yapım Filmler

Sinema-eğitim ilişkisinin dünya sinemasına konu olması ise çok daha eskilere dayanır. Gerek eğitimle ilgili mekânların kullanıldığı, gerek eğitimde görev alan karakter-

lerin seçildiği, gerekse eğitim hayatı boyunca yaşanan dramatik ya da komik olayların ele alındığı filmler dünya sinemasında önemli bir yer tutar (Tezcan, 1972: 174). Zaman zaman çeşitli ödüllere de değer görülen bu filmler içerisinde Fransız Yeni Dalga Akımının önemli filmlerinden sayılan ve François Truffaut tarafından çekilen “400 Darbe” (1959), James Clavell’in yönetmenliğini yaptığı “Sevgili Öğretmenim” (1967), Randal Kleiser tarafından sinemaya uyarlanan “Grease” (1978), Mark Lester’in yönettiği “1984 Sınıfı” (1982), Peter Weir’in “Ölü Ozanlar Derneği” (1989), Kevin Williamson’un yönettiği “Öğretmen” (1999), Samira Makmalbaf’ın yönettiği “Kara Tahta” (2001), Mike Newell’in “Mona Lisa Tebessümü” (2003), Nicholas Hytner’in “Tarih Öğrencileri” (2006), Hana Makmalbaf’ın yönetmenliğini yaptığı “Utaç” (2007) ve Laurent Cantet’in “Sınıf” (2009) filmleri öne çıkan filmler olarak sıralanabilir.

3. “BAL” FİLMİ ÇÖZÜMLEMESİ

1.1. Konu / Film Bütünlüğü Açısından Sinemasal Anlatım Süreci

“Bal”, yönetmenliğini Semih Kaplanoğlu’nun yaptığı “Yumurta”, “Süt” ve “Bal” dan oluşan “Yusuf Üçlemesi”nin son halkası olan bir film. Almanya’da 60. Uluslararası Berlin Film Festivali’nde Altın Ayı Ödülünü kazanan film, ABD’de düzenlenen River Run Uluslararası Film Festivali’nde de En İyi Film ve En İyi Görüntü Yönetmeni dalında iki ödüle birden değer görülmüştür. Başrollerini Erdal Beşikçioğlu, Tülin Özen ve Bora Altaş’ın paylaştığı film görsel olarak Karadeniz’in el değmemiş doğal güzelliklerini izleyiciye sunarken işitsel olarak da tamamen doğal seslerin kullanılmasıyla dikkat çekmektedir.

Olay ve olguların 7 yaşındaki bir çocuğun, Yusuf’un, gözünden aktarıldığı filmde, Yusuf ailesiyle birlikte küçük bir köyde yaşamaktadır. Yusuf, oldukça sessiz, içine kapalı bir çocuktur. Filmde Yusuf’un en dikkat çekici özelliği babası dışında kimseyle konuşmamasıdır. Bir çocuk için sözsüz iletişim her ne kadar sözlü iletişimden çok daha önce başlasa ve çocuk, aile ve toplum içindeki yerini sözsüz iletişim basamaklarından geçerek oluştursa da, sözlü iletişim çocuğun kişiliğinin ve kimliğinin oluşması noktasında büyük bir öneme sahiptir. Bu anlamda çocuğun sözlü iletişim içine girdiği ilk kişiler bir duygu bağı ile bağlandığı kişiler olarak anne ve babasıdır (Öcel, 2002: 151). Bu noktada Yusuf’un duygu bağı olarak kendisine çok daha yakın olan annesiyle değil de babasıyla iletişim içinde olması, sadece onunla konuşması, onun telkinleri doğrultusunda hareket etmesi dikkat çekicidir. Yusuf’un bu özelliği onun eğitim hayatına da yansımış durumdadır. Yusuf, ilkokula yeni başlamış ve okumayı öğrenmeye çalışmaktadır. Okuldan arta kalan zamanlarını ise arıcılıkla uğraşan babasının yanında geçirmektedir. Karakovan balcılığı yapan ve bu nedenle de sık sık ormana, yaylaya giden babası Yusuf’un iletişim kurduğu, konuştuğu tek kişidir. Yusuf’un ailesiyle, okuluyla ve doğayla olan ilişkisinden önemli kesitlerin sunulduğu film çalışma kapsamında, sinema-eğitim ilişkisi açıdan içerik, biçim ve işlev açısından ele alınarak değerlendirilecektir. Bu bağlamda filmde yer alan eğitim olgusu, eğitim çeşitleri, eğitimin amaçları, eğitimde yer alan kişiler, eğitim amacıyla kul-

lanılan araç ve gereçler, eğitim süreci ve bu süreçteki sorunlar irdelenerek film, eğitim, eğitim psikolojisi ve eğitim kuramları açısından da incelenmeye çalışılacaktır.

1.2. Filmin Sinema-Eğitim İlişisine Dair Anlatı Yapısı

Bal filmini eğitim açısından çözümlemenin en iyi yolu, bunu filmin başrol oyuncusu Yusuf karakteri üzerinden bir inceleme gerçekleştirerek yapmaktır. Yusuf yaklaşık 7 yaşlarında, henüz ilkokula başlamış, dolayısıyla da eğitim hayatının başında bir çocuktur. Film içerisinde Yusuf'un eğitiminin iki şekilde gerçekleştiğini görmekteyiz; bunlardan biri Yusuf'un okulda aldığı eğitim, diğeri ise evde aldığı eğitimidir. Bu bağlamda filmde hem formal eğitimin hem de informal eğitimin kullanılmış olduğunu görürüz.

Hayatın akışı içinde kendiliğinden ve gelişigüzel gerçekleşen informal eğitimin filmin genelinde kullanılmış olduğunu görürüz. Hatta film içerisinde formal eğitime dahil edeceğimiz Yusuf'un okul sahneleri dışında kalan diğer bir çok sahnesinin Yusuf'un informal eğitimini konu aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Daha çok bireyin gözlem ya da taklit yoluyla edindiği kazanımlar ve davranış değişiklikleri olarak tanımladığımız informal eğitim, aile ve sosyal çevre aracılığı ile verilmektedir. İnfomal eğitim aracılığı ile edinilen kazanımlar ise sosyal, kültürel ya da mesleki olabilmektedir. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde öncelikle Yusuf'un ailesi, özellikle de babası, aracılığı ile edindiği informal kazanımlar söz konusudur. Bu kazanımları da ilk etapta kültürel, dini ve mesleki olarak sınıflandırmak mümkündür.

Yusuf'un içinde yetiştiği aile ve toplum geleneksel bir yapı sergilemektedir. Aile içerisinde Türk aile yapısına uygun bir iş bölümü söz konusudur. Baba üretimi oldukça zahmetli olan karakovan balcılığı ile uğraşmakta, anne ise diğer kadınlar gibi çay bahçesinde çalışmaktadır. Akşamları yemek ve ev işleri de yine annenin sorumluluğundadır. Anne bu işlerle uğraşırken Yusuf babasıyla haşır neşir olmaktadır. Babasının gün içinde yaptığı işleri, gördüğü şeyleri Yusuf'a anlatması, onunla iletişim kurması noktasında büyük öneme sahiptir. Babasının yaptığı iş, özellikle de bu işi doğada, ormanda yapıyor olması Yusuf'un oldukça ilgisini çekmektedir. Yusuf için doğa, orman çok büyük ve bilinmezlerle dolu bir yerdir. Bu nedenle de babasının buraya ilişkin anlatacağı her şeyin büyük önemi vardır. Yusuf babasının anlattığı her şeyi büyük bir ilgiyle dinlemekte ve tüm anlattıklarını yapmak, görmek istemektedir. Babası Yusuf'a gizemli bir dünyadan haberler getiren bir elçi gibidir. Belki de bu nedenle Yusuf'un filmde iletişim kurduğu, konuştuğu tek kişidir. Öte yandan annesi ve annesinin yaptığı işler onun ilgisini çekmemektedir. Bu nedenle olsa gerek annesiyle konuşmamakta, sorularına sessiz kalmaktadır. Yusuf'un babası dışında kimseyle konuşmuyor olması annesini içten içe üzmemekte, endişelendirmektedir. Ancak bu üzüntü ve endişesini hiçbir şekilde Yusuf'a yansıtmamakta, ona bu konuyla ilgili herhangi bir sitem ya da imada bulunmamaktadır. Buna karşın bu endişesini baba ile paylaşması, Yusuf'u bir doktora değil de yörede bulunan bir "hoca" ya götürmeyi teklif etmesi -ve götürmesi- Yusuf'un aile ve toplum olarak içinde bulunduğu gelenekçi yapının en önemli işaretlerindedir.

Bu yapı içerisinde Yusuf, rol model olarak babasını örnek almaktadır. Babasının yaptığı şeyleri yapmak, gittiği yerlere gitmek istemektedir. Bu bağlamda baba bir eğitici, öğretici konumundadır. Bu durum Yusuf’un, babasının söylediklerine itaat etmesinde de önemli bir etkidir. Örneğin başkalarıyla konuşma noktasında sorunlar yaşayan Yusuf’a babası, filmin bir sahnesinde, fısıltıyla konuşabileceğini söylüyor. Bunun üzerine Yusuf başkalarıyla hiç konuşmazken babasıyla fısıltıyla konuşmaya başlıyor ve artık babası konuştuğu tek kişi oluyor.

Babasıyla sıcak ve içten bir ilişki kuran Yusuf, ondan mesleğine dair de pek çok şey öğreniyor. Okul dışındaki zamanlarında babasıyla birlikte olması, karakovan balcılığı konusunda babasına yardım etmesi onun gözlem yoluyla edindiği önemli informal kazanımlardır. Ancak bu kazanımlar sadece mesleki değildir. Baba Yusuf’a doğaya dair de birçok aktarımda bulunmakta, doğadaki hayvanlar ve bitkilerle ilgili bilgiler vermektedir. Yusuf’un bu bilgileri büyük bir ilgiyle dinlemesi de onun bu konuya olan ilginin bir sonucudur.

Diğer yandan babanın Yusuf’a dini anlamda da bir takım bilgiler aktardığını görürüz. Örneğin filmin başlarında bir sahnede Yusuf babasına rüyasını anlatmak ister. Ancak babası “Ortalık yerde rüya anlatılmaz.” diyerek onun rüyasını yüksek sesle anlatmasına izin vermez. Bunun üzerine Yusuf rüyasını babasının kulağına fısıldayarak anlatır. Bu sahneyle yönetmen Hz. Yusuf Peygamberin çocukken gördüğü bir rüyayı babasına sorması ve babasının da rüyalarını kardeşlerine anlatma (Özbek, 1987: 240-247) demesine göndermede bulunmuştur. Filmde Hz. Yusuf peygamberin kıssasına yapılan tek gönderme bu değildir. Yusuf’un babasının adının Yakup olması da bu kıssaya yapılan bir diğer göndermedir. Filmde Hz. Yusuf peygamberin kıssasının dışında farklı dini sembol ve göndermeleri de görmek mümkündür. Örneğin filmin “oku” sözüyle başlaması. Bu sözle babası Yusuf’tan bir takvim yaprağını okumasını istemektedir. Nitekim Hz. Muhammed’e Hira Dağı’nda gelen ilk vahiy de “oku” olmuştur (Özbek, 1987). Böylelikle yönetmen hem dini bir göndermede bulunmuş, hem eğitim anlamındaki “okumak” eylemine dikkat çekmiş hem de filmin devamında yapılacak dini göndermelerin bir işaretini vermiştir. Film içerisinde yer alan namaz kılma sahnesi, kandil gecesi kutlaması, kadınların Kur’an okuması, Yusuf’un psikolojik sorunlarından dolayı hocaya götürülmesi bu bağlamdaki diğer dini motifler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Filmin geri kalan bölümü ise Yusuf’un formal eğitimini konu almaktadır. Film içerisinde formal anlamda eğitim, okumak, okula gitmek; “bir meslek sahibi olmak” anlamına gelmektedir. Bu nedenle Yusuf okula gitmeli, okumayı öğrenmeli ve bir meslek sahibi olmalıdır. Bunu, annesinin Yusuf’a polis okulunu kazanan bir abisini örnek olarak göstermesinden ve ona da ne olmak istediğini sormasından anlayabiliyoruz.

Film içerisinde Yusuf’u ilk olarak okul formasıyla görüyoruz. Yusuf’un okula gidişi ise filmin genelinde bir kuşun uçuşuyla özdeşleştirilerek verilmiş durumdadır. Örneğin Yusuf elindeki kuşu havalandırır ve kendisi de koşarak okula gider. Bunu film içerisinde birçok sahnede görmek mümkündür. Ancak koşarak gittiği okul Yusuf için çok da

eğlenceli bir yer değildir. Yusuf aile hayatında olduğu gibi okul hayatında da oldukça sessiz ve yalnız bir çocuktur. Okulda öğretmeniyle ve arkadaşlarıyla ilişkisi yok gibidir. Öğretmeniyle konuşmaz, arkadaşlarıyla oynamaz. Okulda yaşadığı kötü bir tecrübeye bu durumu iyice tetiklemektedir. Henüz yeni yeni okumayı öğrenen Yusuf, sınıfta arkadaşının okuduğu bir okuma parçasını kendi isteği ile okumak ister. Öğretmeni ona söz hakkı verir ancak farklı bir parçayı okumasını ister. Hazırlıksız yakalanan Yusuf, bu parçayı okuyamaz ve arkadaşlarının alay konusu olur. Oysaki Yusuf diğer parçaya hazırlanmıştır, o parçayı okuyarak arkadaşları gibi kırmızı kurdele sahibi olmak istemektedir. Yaşadığı hayal kırıklığı ve utanç onun okuldan, öğretmeninden ve arkadaşlarından soğumasına sebep olur. Bu olay üzerine Yusuf'un yaşadığı hayal kırıklığı, utancı yüzünden ve bakışlarından anlaşılır. Okuldan dönüşü ise başı önünde, isteksiz ve yorgun bir haldedir. Filmdeki en önemli formal eğitim sahnesi olan bu sahneyi eğitim psikolojisi, eğitim kuramı, eğitimde öğretmenin rolü, eğitim sürecinde ödül ve cezanın önemi gibi kriterler açısından değerlendirmek mümkündür.

Filmde Yusuf'un okuluyla, öğretmeni ve arkadaşlarıyla olan ilişkisi öğretme ve öğrenme sürecini etkileyen sorunlar ile bu sorunların çözümünde psikoloji biliminin uygulanmasını konu alan eğitim psikolojisi, (Ulusoy vd, 2008: 4) açısından çözümlenebilir. Filmin başında, Yusuf'u okula koşarak giden bir öğrenci olarak görsek de, okulda yaşadığı kötü bir tecrübe onun öğrenme sürecinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Yusuf öncesinde hazırlandığı okuma parçasını okumak istemiş ancak öğretmeni farklı bir parça okumasını isteyince kekeleymiş, parçayı okuyamamıştır. Bu nedenle arkadaşlarının alaycı bakışları ve kahkahalarına maruz kalan Yusuf büyük bir utanç ve hayal kırıklığı yaşamıştır. Yusuf normalde evde, tek başına olduğu zamanlarda okuyabiliyor olsa da artık sınıf içinde, kendi isteği ile okuma yapmak istememektedir. Yaşadığı bu olay Yusuf'un okula karşı olan duygularını ve okumayı öğrenme sürecini olumsuz yönde etkilemiştir. Hatta bu durumu daha da ileri götürerek Yusuf'ta öğrenme sürecini etkileyen bireysel ayrılıklardan biri olan okul korkusunun oluştuğunu söylemek de mümkündür. Okul korkusu genellikle, çocuğun kendini güven içinde hissettiği ev ortamından, bilmediği bir ortama, gönderilmek istenmesi, kendine zor gelen öğrenim görevlerini gözünde büyütmesi, okulda başarısız olmaktan korkması, arkadaşları ve öğretmenleri tarafından sevilmediğini düşünmesi ve öğrenciye kötü davranılması gibi gerçek nedenlerden kaynaklanır (Başaran, 1996: 178). Çekingen, utangaç ve içine kapanık öğrencilerde daha yaygın olarak görülen okul korkusunu, okul yönetimi ve sınıf içi öğretimin yarattığı zorluklar, cezaya dayalı bir disiplin sistemi daha da artırır. Korkunun azalması çoğalmasında okul yönetimi, öğretmen ve sınıf içi ortamın büyük önemi vardır. Yusuf'un içinde bulunduğu durumu düşündüğümüzde; sınıf içinde başarısızlığa uğramış, arkadaşları tarafından alay konusu edilmiş, öğretmeni tarafından cezalandırılmamış ancak cesaretlendirilmemiştir de. Okulda ve sınıfta arkadaşlarının olması, onlarla iletişiminin kopuk olması, öğretmenin ise onunla yeteri kadar yakından ilgilenmemesi de bu korkuyu artırmış durumdadır.

Okul korkusu dışında, Yusuf'un eğitim sürecindeki sorunlardan birinin de öğretmen-öğrenci ilişkisi noktasında olduğunu görürüz. Yusuf'un öğretmeni klasik eğitim siste-

mi içerisinde yer alan klasik bir öğretmen modelidir. Bunu öğretmenin giyim-kuşamı, konuşması, öğrencilere karşı olan tutum ve davranışlarından çıkarsamak mümkündür. Öğretmen öğrencilerine karşı son derece mesafelidir. Görevinin gereklerini yerine getirmekte ancak bunun ilerisine geçmemektedir. Öğrencileriyle iyi ve etkileşimli bir iletişim kuramamakta, onlarla ve sorunlarıyla yeterince yakından ilgilenmemektedir. Bunu Yusuf ile olan ilişkisinde de görmek mümkündür. Yusuf sınıfta başarısız olmuş, ancak öğretmeni onu bir sonrası için cesaretlendirmemiş, Yusuf’un başarısızlığının sebeplerini araştırmamış, onunla ya da ailesiyle görüşmemiş ve alay eden arkadaşlarını uyarmamıştır. Oysa öğretmen, öğrenme sürecinin en önemli halkasını oluşturmaktadır. Bu süreçte öğretmen; öğrenme işini yapan, öğrencilere rehberlik ve danışmanlık yapan, kültürün aracısı, okulun bir üyesi olan, okulla toplum arasında aracılık yapan, öğrenciyi ve velisini motive eden, sınıfın yöneticisi ve her türlü davranışın da modelidir (Kazancı: 1989: 4). Değişen şartlar ışığında öğretmenlerden beklenen görev ve sorumluluklar değişse de öğrenciyle olan ilişkisi temel olmalıdır. Çünkü bir öğrenciyi okula bağlayacak ve onun eğitim sürecini en iyi şekilde tamamlamasını sağlayacak olan yegâne kişi öğretmendir. Özellikle okulla ilk kez tanışan ve henüz küçük yaşta olan çocuklar için öğretmen faktörü daha da önem kazanmaktadır. Bunları göz önüne alarak filmi bir ilkökul öğrencisi ve öğretmenin ilişkisi açısından değerlendirdiğimizde de öğretmenin başarısızlığı ile karşılaşırız.

Filmde yer alan formal eğitim açısından değinilmesi gereken bir başka konu da eğitim sürecinde önemli bir işleve sahip olan başarı motivasyonu ve bununla ilişkili olarak da ödül ve ceza uygulamalarıdır. Başarı motivasyonu, öğrencinin bir işi başarmış olmasından dolayı duyduğu zevk ve doyumun, onda yeni istekler, yeni beklentiler ortaya çıkarması durumudur (Kazancı, 1989:175). Başarı motivasyonu üzerinde kalıtsal, psikolojik ve çevresel faktörler ile kişinin geçmiş deneyimleri etkili olmaktadır. Ancak bu etki olumlu yönde olduğu gibi olumsuz yönde de gerçekleşebilmektedir. Yani öğrenci, başarmış olduğu bir şeyden dolayı elde ettiği zevki ve doyumunu yeni öğrenmeleri için olumlu bir pekiştirici olarak kullanabildiği gibi başarısızlıklarından dolayı hayal kırıklıkları ve hatta yılgınlıklar da yaşayabilmektedir. Bu bağlamda Yusuf karakterini ele aldığımızda, onun okulda yaşamış olduğu başarısızlık deneyiminin onun başarı motivasyonunu olumsuz yönde etkilediğini söyleyebiliriz. Çünkü Yusuf, yaşadığı başarısızlık sonrası okula karşı oldukça ilgisiz bir öğrenci olmuş; öğretmeni ve arkadaşlarıyla iletişim kurmamış ve ödevlerini yapmayarak bir öğrenci olarak sorumluluklarını yerine getirmemiştir. Başarı motivasyonunun yüksek ya da düşük olmasına bağlı olarak ortaya çıkan bir başka olgu da umut düzeyidir. Umut düzeyi, bir öğrencinin okulda aldığı eğitimden ne derece başarılı olacağını belirleyen ve güdülenmenin niteliğini etkileyen bir iç değişkendir. Burada öğrenci kendine bir hedef ya da hedefler koyarak onlara ulaşmaya çalışır. Bu hedeflere ulaşıp ulaşmaması umut düzeyini belirleyen temel etkidir. Öğrenci hedeflerine ulaştıkça umut düzeyini yükseltmektedir. Ancak yaşadığı başarısızlıklar onun umut düzeyini düşmesine neden olur. Yusuf için de umut düzeyi düşük bir öğrenci tanısı koymak yanlış olmayacaktır. Yusuf’un geçmişte yaşadığı başarısızlık umut düzeyinin düşmesine neden olmuştur. Yusuf başlangıçta her ne kadar kendi belirlediği hedefe ulaşmak için kendi iste-

ği ile harekete geçmişse de bu eylem sonucu uğradığı hayal kırıklığı onun hem motivasyonunu hem de umut düzeyini düşürmüştür. Bu olay sonrası kendi isteği ile derse katılımı söz konusu olmadığı gibi öğretmeni tarafından verilen ödevleri de yerine getirmemiştir.

Başarı motivasyonu ve umut düzeyinin belirlenmesinde rol oynayan temel etmenlerden iki tanesini film özelinde de değerlendirmek mümkündür. Bunlar biri eğitim sürecinde ailenin rolü diğeri ise pekiştirici kullanımıdır. Aile, çocuğu okulda öğrendiği kuramsal bilgilere karşılık hayatın gerçekleriyle de tanıştırmak onu hayata hazırlayan kurumdur. Bu noktada önemli olan çocuğun okulda öğrencileri ile ailede öğrendiklerinin birbiriyle uyum içinde olmasıdır. Uyum öğrenmeyi artırırken iki kurum arasındaki uyumsuzluk bir çatışma durumu yaratır. Ayrıca ailenin toplumsal konumu, çocuk için olan eğitsel ortamı da çocuğun başarısında önemli bir rol oynar. Ailenin toplumsal konumunu; yaşadığı çere, mal varlığı, toplum işlerine katılması, soyu, ünü ve geçim biçimi belirlerken eğitsel ortamını; ailenin yapısı, yönetimi, ailenin geçimi, ailenin dirliğı, aile içindeki iletişim, çocuğun ailedeki konumu ve ailenin çocuğa karşı tutumu belirler (Başaran, 1996: 222-228). Bu bağlamda filmimize baktığımızda öncelikle Yusuf karakterinin okulda öğrendikleriyle ailede öğrendiklerinin tam bir bütünlük sağladığını söylemek zordur. Bunda Yusuf'un kişilik özelliklerinin ve ailede sadece babasıyla iletişim içinde olmasının önemli bir rolü vardır. Yusuf ailede babasının yaptığı işe karşı büyük bir ilgi göstermekte, babasının mesleğine karşı öğrettiği her şeyi büyük bir aılıkla almaktadır. Ancak okula ve okulda öğrendiklerine karşı aynı hassasiyeti göstermemektedir. Oysaki babası, her zaman olmasa bile zaman zaman Yusuf'un okulda öğrendikleriyle ilgilenmekte, özellikle de onun okumayı öğrenmesini teşvik etmektedir. Bu amaçla o a takvim yaprakları vermekte ve ondan okumasını istemektedir. Böylelikle onun neyi ne kadar öğrendiğini de kontrol etmektedir. Yine aynı şekilde annesi Yusuf'u ödevlerini yapması konusunda uyarmakta fakat onunla yakından ilgilenmemektedir. Oysaki çocukların başarı motivasyonu ve umut düzeylerinin yükselmesinde annelerin etkisi çok daha fazladır. Annelerin ilk çocukluk döneminden 10 yaşına kadar olan dönemde, çocuklarına belirli hedefler koymaları, bu hedefleri başardıklarında onları ödüllendirmeleri, hedefleri her seferinde biraz daha yükseltmeleri çocukların öğrenme sürecinde olumlu pekiştiriciler olarak yer alır. Yusuf ve ailesinin kırsal kesimde yaşaması, yaşanan çevrenin kültürel özellikleri, babasının mesaisi ve düzenli geliri olan bir işte çalışmaması gibi nedenler de Yusuf'un başarı motivasyonu ve umut düzeyini önemli ölçüde etkilemektedir.

Diğ er yandan öğrenme sürecinde birçok öğretmenin başvurduğu ödül ve ceza uygulamalarının da çocukların öğrenme düzeyi üzerinde büyük rol oynadığı görülmüştür. Söz konusu ödül ve cezalar sözlü övgü ya da azarlama şeklinde olabileceği gibi maddi değeri düşük maddi ödüller ya da daha sert yaptırımlar içeren disiplin cezaları da olabilir. Filmde yer alan öğretmen, okumayı öğrenen öğrencilerine ödül olarak kırmızı kurdele takmaktadır. Böylelikle öğrencileri okumaya teşvik etmektedir. Yusuf da kırmızı kurdele almayı çok istemektedir. Bunu Yusuf'un sınıf içindeki davranışlarından, kırmızı kurdele kavanozuna ve kurdele alan arkadaşlarına bakışından anlamak mümkündür. Yusuf'un kendi isteği ile bir parçayı okumak istemesinin temel sebebi de öğretmeninde kurdele al-

maktır. Ancak onun okuma da başarısız olması ve kurdele alamaması onu olumsuz yönde etkilemiş, hatta arkadaşlarının başarısını kıskandırır duruma getirmiştir. Bunu Yusuf’un kurdele alan arkadaşlarını alkışlamamasından onlarla ilgilenmemesinden anlamak mümkündür. Yusuf öğretmeninden kırmızı kurdeleyi ancak filmin sonunda almaktadır. Fakat diğer arkadaşları gibi sınıfta okuma parçasını başarı ile okuduğundan değil, daha ziyade öğretmenin onu cesaretlendirmek istemesindedir. Ayrıca öğretmenin yeri geldiğinde bir ceza olarak azarlamayı da kullandığını görürüz. Örneğin ödev kontrolünde, ödevini yapmayan Yusuf’un sıra arkadaşının kulağını çekmiş ve onu azarlamıştır. Burada dikkat çekici olan nokta; ödevini yapmayanın sıra arkadaşı değil Yusuf olması ve Yusuf’un öğretmenin bakmadığı bir sırada arkadaşıyla kendi defterini değiştirerek arkadaşını suçlu durumuna düşürmesidir. Yusuf’un bu hareketini film genelinde düşündüğümüzde belki de masumca yapılmış bir hareket olarak değerlendirmek mümkündür. Ve hatta bu hareket, evde yaşanan olayların okula yansması olarak da düşünülebilir. Film genelinde annenin evde Yusuf için bir bardak süt hazırladığını ve ondan bu sütü içmesini istediğini görürüz. Ancak annesinin görmediği bir sırada sütü Yusuf yerine babası içmektedir. Bir başka sahnede ise Yusuf, annesi görmeden sütün içine bir saç teli atmakta ve yine sütü içmemektedir. Dolayısıyla Yusuf’un evde süt ile olan bu ilişkisinin okuldaki ödev ilişkisine yansımış olduğunu söyleyebiliriz.

SONUÇ

Sinema-eğitim ilişkisinin konu alındığı çalışma kapsamında “Bal” filmi örnek alınarak değerlendirilmiştir. Filmin eğitim olgusuna nasıl yaklaştığı, nasıl işlediği incelenmiştir. İnceleme esnasında filmin içerik olarak eğitim olgusunu hem formal eğitim hem de informal eğitim şeklinde işlediği görülmüştür. Filmi, başrol oyuncusu Yusuf’un (7) okulda ve okul dışında geçirdiği zaman olarak iki bölüme ayırdığımızda eğitim olgusunun film içerisinde yer alış şeklini de belirlemiş oluruz. Bu bağlamda Yusuf’un okulda geçirdiği zamanı filmin formal eğitimi işleyişi, okulda dışında geçirdiği zamanı ise informal eğitimi işleyişi olarak değerlendirmek mümkündür.

Filmin eğitim olgusunu biçim olarak işleyişine baktığımızda öncelikle formal eğitimi değerlendirebiliriz. Film içinde formla eğitim gerçeğe uygun olarak sunulmuştur. Yusuf, yaşı itibarıyla ilkokula yeni başlamış bir çocuktur. Film içerisinde Yusuf’u formal eğitimi çağrıştıran okul formlarıyla, sırtında çantasıyla görebiliriz. Yusuf gerçek hayatta olduğu gibi filmde de eğitimini okulda almaktadır. Okul ve öğrencilerin eğitim-öğretim gördükleri sınıflar mekânsal olarak filmde de aynen verilmiştir. Buna sınıf içinde yer alan eğitim-öğretim araç-gereçleri de dâhildir. Yusuf, sınıf içinde arkadaşlarıyla birlikte derslere katılmaktadır. Gerçek hayatta olduğu gibi filmde de eğitim-öğretim bir öğretmen tarafından verilmektedir. Filmde öğretmen karakterini sınıf içinde, öğrencileri yönetirken, onlara söz hakkı verirken, tahtaya kaldırırken ve ödevlerini kontrol ederken görürüz.

Filmde öğretmen, okumayı yeni yeni öğrenen öğrencileri teşvik etmek için onlara kırmızı kurdele takmaktadır. Öğretmenin bu davranışını eğitim-öğretim sürecinde önemli

bir yeri olan ödül ve ceza kavramlarıyla açıklamak mümkündür. Buradan hareketle filmde formal eğitim sürecinde kullanılan eğitim-öğretim yöntemini, eğitim kuramlarından edimsel koşullanma kuramıyla açıklayabiliriz. Edimsel koşullanma kuramının varsayımına göre öğrenme, çevredeki tepkilerin davranışta oluşturduğu değişikliklerdir (Ulusoy vd, 2008: 275). Bu süreçte çevredeki en önemli tepkiler ise pekiştiriciler ya da cezalardır. Edimsel koşullanmada birey, davranışta bulunmak için gönüllüdür, hangi durumda nasıl davranması gerektiğini öğrenir. Davranışlarının sonucu da gelecek davranışlarını etkiler. Yani, olumlu bir davranışının sonucu olarak ödül alan bir öğrencinin aynı davranışı tekrarlama olasılığı yüksektir. Burada önemli olan davranış sonrası kullanılan pekiştiricilerin niteliği ve zamanıdır. Örneğin bir öğrencinin göstermiş olduğu olumlu bir davranış sonrası verilen ödülün niteliği ve ödülün verilme zamanı, onun bu davranışı tekrarlaması ve kazanmasında önemli rol oynamaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken öncelikle verilen ödüllerin bireyin beklentilerini karşılar nitelikte olmasıdır. Bazı öğrenciler maddi; kalem, silgi vb. ödüllerle tatmin olurken bazıları için maddi değer taşımayan ancak manevi olarak davranış değişikliklerinde önemli rol oynayan övgüler daha önemli olabilmektedir. Davranış sonrası kullanılan pekiştiricilerin davranışı izleyen en kısa zaman içinde kullanılması da davranışın kazanılması açısından oldukça önemlidir. Bu sürenin uzatılması davranışın sönmesine neden olabilir. Ayrıca edimsel koşullanma sürecinde davranışın kontrolü çevreye bağlıdır. Çünkü yapılan davranışı ödül ya da ceza yoluyla onaylayan ya da reddeden çevredir. Dolayısıyla çevre davranışın kazanılmasında ya da sönmesinde önemli bir role sahiptir.

Çalışmamızda örnek aldığımız “Bal” filminin formal eğitim sahnelerini edimsel koşullanma kuramıyla açıklarsak; Yusuf okumayı öğrenmeye çalışmaktadır. Yusuf’un bu süreçteki davranışları öğretmenin kontrolünde olup, sınıftaki arkadaşlarının tepkileri de davranışın şekillenmesinde rol oynamaktadır. Öğretmen, okuma parçasını okuyan öğrencilere parçanın bitiminde kırmızı kurdele takmaktadır. Yani onların okuma çabalarını küçük bir ödülle pekiştirerek davranışın kazanılmasını sağlamaktadır. Kırmızı kurdele alan öğrencilerin kendine olan güvenleri artmakta parça okumak için bir daha ki sefere daha istekli olmaktadır. Edimsel koşullanmada bireyin kendi isteği ile davranışta bulunmasının karşılığını filmde Yusuf’un kendi isteği ile okuma parçasını okumak istemesinde görebiliriz. Ancak öğretmenin ona farklı bir parça okutması Yusuf’un başarısızlığı ile sonuçlanmış, davranış sonra Yusuf öğretmeni tarafından ödülle pekiştirilmemiş, arkadaşları tarafından da alay konusu edilmiştir. Bu durum olumsuz bir pekiştirici olarak Yusuf’un kendi isteği ile davranışta bulunmasını engellediği gibi bu davranışı tekrar etme ya da kazanma olasılığını da ortadan kaldırmıştır. Yusuf, öğretmenine, arkadaşlarına ve ödevlerine ilgisiz kalmıştır.

Yusuf’un öğretmeninden kırmızı kurdele alması ise filmin sonunda gerçekleşmiştir. Ancak bu ödülün davranışı kazandığı için değil kazanması için verildiği görülmektedir. Nitekim Yusuf, kırmızı kurdele almasının ardından okuldan çok mutlu bir şekilde, büyük bir sevinçle ayrılmış ve koşarak evine gitmiştir. Muhtemeldir ki Yusuf bundan sonraki süreçte okumayı çok daha kolay öğrenecek, bu konuda daha istekli olacaktır. Oysaki ilkinde

yaşadığı başarısızlık onu mutsuz etmiş, evine başı önde, büyük bir hayal kırıklığı içinde dönmüştür. Bu başarısızlık, onun sonraki davranışlarını da belirlemiştir.

Filmde Yusuf’un okul dışında, özellikle de babasıyla geçirdiği zamanlar ise informal eğitime örnek olarak gösterilebilir. Yusuf’a babası tarafından içinde yaşadığı toplumun kültürel değerleri anlatılmakta, mesleki birikimleri aktarılmaktadır. Yusuf, formal eğitimini okul çatısı altında almasına karşılık informal eğitimini babasıyla doğada, ormanda, annesiyle çay bahçesinde, anneannesiyle yaylada almakta dini, mesleki ve sosyal anlamda yaşadığı topluma dahil olmaktadır.

Son olarak diyebiliriz ki “Bal” filmi içerisinde eğitim olgusu, farklı bir bakış açısıyla ele alınıp işlenmiş, formal ve informal eğitime, bu eğitim süreçlerinde yaşanan sorunlara ilişkin önemli kesitler sunulmuştur. Sıradan gibi duran olay ve kişilerin aslında öğretim sürecinde ne denli önemli bir yere sahip olduğu, bir babanın rol model alınmasından annenin dışlanmasına, öğretmenin ilgisizliğinden eğitim sürecinin aksamasına kadar gerçek hayatta sıkça karşılaşılan ve bu nedenle de sıradanlaşan olaylar filmde, sinematografik bir anlatım tarzıyla izleyiciye sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Başaran, İ.E. (1996). Eğitim psikolojisi. Ankara: Gül Yayınevi
- Cömert, D., Güleç, H. (2004). Okul öncesi eğitim kurumlarında aile katılımının önemi: Öğretmen-aile- çocuk ve kurum. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 132-145.
- Gölpek, F.(2012). Eğitim getirilerinin özel ve sosyal açıdan incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:14, sayı:1, 43-53.
- Jenkins, J. (1980). Örgün olmayan eğitimde film. (Çev.Dursun Gökdağ) *Kurgu Dergisi*, sayı:3, 352-360.
- Kazancı, O.(1989). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Kazancı Hukuk Yayınları.
- Kılıç, D. (2009). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Öcel, N.(2002). *İletişim ve çocuk*. İstanbul: İ.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları.
- Önder, S., Baydemir, A. (2005). Türk sinemasının gelişimi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:6, sayı:2.
- Özbek, A.(1987). *Kurân-ı kerim ve türkçe açıklamalı tercümesi*, Suudi Arabistan Krallığı Neşriyatı, Medine-i Münevvere.
- Tezcan, M.(1972). Toplumsal yaşantımızda sinema ve halk eğitimindeki rolü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, sayı:3, 171-204.
- Türkmen, H.(2010). İnfomal (sınıf-dışı) fen bilgisi eğitimine tarihsel bakış ve eğitimi-mize entegrasyonu. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:3, No: 39, 46-59.

- Ulusoy, A., vd. (2008). *Eğitim psikolojisi*, Ankara: Anı Yayınları.
- Uysal, Ö. S.(2012). *Sinema estetiğine giriş*, İstanbul: İkinci Adam Yayınları.
- Varış, F. (1994). *Eğitim bilimine giriş*, Ankara: Atlas Kitapevi
- Yaşartürk, G.(2011). Türk sinemasında iki farklı dönem, iki öğretmen: Hakkari’de bir mevsim ve gönül yarası. Ö. Yılmazkol.(Editör). *2000 Sonrası türk sineması’na eleştirel bakış*, İstanbul: Okur Kitaplığı. s.173-193’deki makale.
- Yetişkin, E. (2010). Güncel politik sinemayı yeniden düşünmek. *Sakarya Üniversitesi Akademik İncelemeler Dergisi*, 5 (2), 95-116.
- Yıldıran, N. B.M. (2007). *İlköğretim 8. sınıf bilgisayar ders kitaplarının görsel tasarım ilkelerine uygunluğunun değerlendirilmesi ve içerik analizinin yapılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi S.B.E.
- Yurdigül, Y., Yurdigül, A. (2010). “Recep İvedik: Ötekine karşı gelişen “sorunlu” bir alan olarak gülme edimi”, *Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu Kongresi Bildiriler Kitabı*, Erzurum, 769-779.